

Ocena potencjału turystyczno-kulturowego w Polsce - stan zaawansowania badań i perspektywy ich kontynuacji

Marcin Gorączko

gorgon@utp.edu.pl

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Abstrakt

W artykule dokonano podsumowania dotychczasowych prac nad oceną potencjału turystyczno-kulturowego w Polsce, zrealizowanych według metody zaproponowanej przez A. Mikosa von Rohrscheidta. Prowadzone w obrębie powiatów (w przypadku miast wydzielonych analiza ich potencjału odbywa się wraz z otaczającym je powiatem ziemskim) w latach 2007-2020, objęły one swoim zasięgiem ponad 100 tego typu jednostek terytorialnych w kraju. Opracowane a następnie opublikowane na łamach czasopisma „Turystyka Kulturowa” raporty z badań waloryzacyjnych, dają możliwość oceny zaawansowania prac, zarówno w ujęciu ilościowym, jak i przestrzennym, sformułowania spostrzeżeń uwag dotyczących ich aspektów metodologicznych oraz refleksji, co do perspektyw ich kontynuowania.

Słowa kluczowe: potencjał turystyczno-kulturowy, waloryzacja turystyczna, atrakcje turystyczne w Polsce

Wprowadzenie

W 2018 roku w ramach zorganizowanej w Poznaniu konferencji pt. „Turystyka Kulturowa – Teoria i Praktyka. Stan badań, praktyczne zastosowania i perspektywy rozwoju” obchodzony był jubileusz dziesięciolecia czasopisma „Turystyka Kulturowa”. Bilansu jego działalności publikacyjnej, również w ujęciu statystycznym, podjął się wówczas K. Kasprzak [Kasprzak 2018, s. 36-51]. W roku 2020 przekroczona została kolejna symboliczna granica, tym razem w odniesieniu do stałego działu czasopisma zatytułowanego „Analiza potencjału turystyczno-kulturowego”. Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Tarnowa i powiatu tarnowskiego [Kowalik 2020, s. 239-293], który ukazał się w numerze 3/2020 „Turystyki Kulturowej” to setna z kolei publikacja, będąca integralną częścią konsekwentnie realizowanego na łamach czasopisma ogólnopolskiego projektu waloryzacji turystyczno-kulturowej, prowadzonej w układzie administracyjnym. Stan zaawansowania prac uprawnia do sformułowania ogólnych jak i bardziej szczegółowych konkluzji dotyczących tego przedsięwzięcia, przedstawienia dotychczasowych jego osiągnięć, ale również konfrontacji pierwotnych założeń metodycznych z praktyką prowadzonych w oparciu o nie badań.

Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego metodą A. Mikosa von Rohrscheidta w zarysie

Propozycja metodyki jednolitego systemu wartościowania walorów turystyki kulturowej w Polsce po raz pierwszy została sformułowana w podręczniku akademickim pt. *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy* [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 417-438]. Na wstępie należy zwrócić uwagę, że publikacje o fundamentalnym znaczeniu dla zdefiniowania samej turystyki kulturowej i określenia tych cech, które odróżniają ją od innych rodzajów turystyki ukazały się całkiem niedawno [Mikos von Rohrscheidt 2008; Buczkowska 2008; Kowalczyk 2008; Jędrysiak 2008]. Chociażby z tego względu ściśle dedykowane tej dziedzinie narzędzie diagnostyczne musi stanowić nowość. W celu usystematyzowania wiedzy na temat metod ocen potencjału szeroko pojętych zasobów turystycznych i prześledzenia ewolucji jaka dokonała się w tej dziedzinie na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat warto zapoznać się z pracami takich autorów jak J. Warszńska (1970), R. Przybyszewska-Gudelis, M. Grabiszewski i S. Iwicki (1979), D. Sołowiej (1992), B. Mikułowski i J. Wyrzykowski (1993), K. Naumowicz (1993), S. Medlik (1995), M. Nowacki (2000, 2007), T. Lijewski, B. Mikułowski i B. Wyrzykowski (2002), J. Wyrzykowski (2002), R. Seweryn (2003), A. Zajadacz (2004), A. Tomczyk (2005), U. Myga-Piątek (2007), A. Mikos von Rohrscheidt (2008), A. Zajadacz i J. Śniadek 2009, Z. Kruczek, A. Kurek i M. Nowacki (2009), Z. Kruczek (2011) i M. Duda-Seifert (2015). Z najnowszych opracowań wartą szczegółowego omówienia, ze względu na krajowy zasięg rozpoznania, jest metoda analizy walorów turystycznych powiatów P. Łysonia z zespołem (2015), bazująca na danych rejestrowanych przez Główny Urząd Statystyczny. Atrakcyjność turystyczną poszczególnych jednostek opisano tu sumarycznym wskaźnikiem WAT (Wskaźnik Atrakcyjności Turystycznej), którego istotnym składnikiem jest WAK (Wskaźnik Atrakcyjności Kulturowej). Przy jego obliczeniu wzięto pod uwagę: liczbę osób zwiedzających muzea i instytucje paramuzealne, liczbę zabytków nieruchomych oraz wyodrębnionej grupy zabytków, które powstały przed XVI wiekiem, liczbę pielgrzymów, liczbę obiektów na Liście Pomników Historii i Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, liczbę miejsc na widowni w stałych salach teatrów i instytucji muzycznych oraz liczbę uczestników imprez masowych. O ile już sam dobór wskaźników pod względem ilościowym i jakościowym może wzbudzać duże kontrowersje, na wynik obliczeń znaczny i często negatywny wpływ miało wprowadzenie poprawek uwzględniających atrakcyjność

otoczenia powiatów, w tym również obszarów znajdujących się poza granicami kraju. I tak na przykład za jednostki o największej w kraju atrakcyjności turystyczno-kulturowej uznano powiaty warszawski zachodni, pruszkowski i piaseczyński (uwarunkowane wpływem sąsiedztwa Warszawy, która uzyskała pierwszą lokatę w kraju) oraz wielicki i wadowicki (oprócz znacznych własnych zasobów kulturowych duże znaczenie wynikające z wpływu sąsiedztwa Krakowa, który uzyskał drugą lokatę w zestawieniu). Wysoko notowany jest również powiatu żarski w województwie lubuskim, co najprawdopodobniej wynika z dwukrotnego uwzględnienia Parku Mużakowskiego znajdującego się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, oddzielnie po stronie polskiej i po stronie niemieckiej. Powyższe uwagi bynajmniej nie oznaczają, że rolę danych statystycznych do oceny potencjału turystyczno-kulturowego można zbagatelizować. Bardzo podobnymi kryteriami, ale w ujęciu zdecydowanie bardziej ogólnym, bo regionalnym (wojewódzkim), posłużył się Ślusarz z zespołem [Ślusarz i in. 2019, s. 38-43]. W ocenie tej uwzględniono liczbę zwiedzających muzea, liczbę zabytków z podziałem na zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego, ruchome zabytki techniki, Pomniki Historii, zabytki nieruchome i zabytki archeologiczne, obiekty na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz liczbę parków i ogrodów historycznych. Na podstawie analizy danych ustalono, że w kontekście rozwijania turystyki kulturowej największy potencjał turystyczny w tym aspekcie mają województwa dolnośląskie i małopolskie, najmniejszy zaś województwo podlaskie. Stanowi to dobry punkt wyjścia do bardziej szczegółowych analiz.

Przegląd literatury prowadzi do generalnego wniosku, że badania związane z oceną potencjału turystycznego na terenie Polski cechują ogromne rozbieżności metodyczne. Dotyczą one tak zasadniczych kwestii jak wybór obiektów podlegających analizie, przyjęcie obszaru i skali rozpoznania, jak również określenie profilu odbiorcy uzyskanych wyników. Dla prezentowanego w niniejszej pracy zagadnienia kluczowe znaczenie ma potencjał kulturowy, raczej zgodnie wiązany z grupą walorów antropogenicznych. Mogą być one rozpatrywane łącznie z elementami przyrodniczymi, przy założeniu, że te ostatnie stanowią podstawowy magnes przyciągający turystów oraz czynnik najsilniej kształtujący strukturę i dynamikę ruchu turystycznego w czasie i przestrzeni. Zdarza się, że są one traktowane w sposób równorzędny a więc w ujęciu typowym dla krajoznawstwa. Opracowania w których autorzy walory antropogeniczne stawiają na pierwszym miejscu są zdecydowanie najmniej liczne. Dodatkowo zdarza się, że z założenia nie traktują one o walorach kulturowych w sposób całościowy

a wyspecjalizowany np. uwzględniając konkretną, tematycznie jednorodną grupę obiektów, wydarzeń itp.

W przypadku analizy potencjału kulturowo-turystycznego, w doborze granic jednostek przestrzennych poddanych badaniu dominują kryteria administracyjne. Dlatego też dotyczą one gmin, województw a także powiatów. Sporadycznie raczej podejmowane są próby analizowania walorów kulturowo-turystycznych w odniesieniu do fizycznogeograficznych jednostek przestrzennych. Mankamentem prac autorów, mających ambicje dokonania oceny potencjału turystycznego w ujęciu regionalnym (potencjał województw) na obszarze całego kraju, jest ograniczona liczba wskaźników diagnostycznych. Takie podejście skutkuje tym, że wyniki badań mają raczej charakter poglądowy, zbyt ogólny, aby mogły być one uwzględnione przy podejmowaniu konkretnych decyzji w zakresie organizacji turystyki kulturowej i zarządzania tą dziedziną. Z kolei procedury bardzo szczegółowe z reguły mają bardzo wąski zakres zastosowania, rzadko wykraczając poza formułę studium przypadku.

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego metodą A. Mikosa von Rohrscheidta co do zasady prowadzona jest dla jednostek podziału administracyjnego II stopnia, czyli powiatów (nazwanych mikroregionami), przy czym w przypadku miast na prawach powiatu odbywa się ona łącznie z otaczającym je powiatem ziemskim. Uzasadnienia dla takiego wyboru zostały przedstawione przez autora metody [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 418-419]. Po pierwsze terytorium powiatu często pokrywa się z mikroregionem w jego historycznym lub kulturowym znaczeniu, co umożliwia opracowanie jednolitego planu rozwoju turystyki regionalnej na jego terenie. Po drugie kompetencje władz powiatowych w dziedzinie kultury i ochrony dóbr kultury umożliwiają działania na rzecz tworzenia wspólnej oferty kulturowej, kształcenia kadry dla turystyki, działań w zakresie małej infrastruktury okołoturystycznej. Po trzecie promocja powiatu jest zadaniem własnym jego władz, co umożliwia prowadzenie wspólnych akcji w dziedzinie popularyzacji turystyki, w tym kulturowej na jego terenie. Po czwarte, to na terenie powiatów, w przeciwieństwie do poszczególnych gmin, istnieją z reguły wszystkie najbardziej potrzebne dla turystyki elementy infrastruktury, takie jak hotele, restauracje, dworce kolejowe i autobusowe.

Ocena potencjału turystyczno-kulturowego przeprowadzana jest metodą bonitacji punktowej, w której identyfikacji i ocenie podlegają 242 elementy, ujęte w cztery podstawowe kategorie.

Kategoria I to „Potencjalne cele turystyki kulturowej”. Uwzględnia ona następujące walory, zestawione w 8 podkategoriach:

- zabytki (obiekty sakralne, zamki i rezydencje, inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne takie jak np. zespoły urbanistyczne, pojedyncze budynki, fortyfikacje miejskie, zabytki techniki), obiekty militarne (zespoły i obiekty forteczne oraz innego typu umocnienia militarne),
- muzea i wystawy,
- miejsca historyczne lub znaczące (budowle historyczne i monumenty, cmentarze historyczne oraz budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej),
- wydarzenia kulturalne (eventy kultury wysokiej, eventy kultury masowej, działalność grup inscenizacji historycznej i organizacja imprez o takim profilu),
- pojedyncze dzieła sztuki wraz z obiektami, instalacjami oraz zespołami sztuki współczesnej,
- szlaki kulturowe (materialne i wirtualne),
- kulturowo znacząca oferta przyrodnicza (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, skupiska zieleni urządzonej),
- funkcjonujące zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną lub kulturową.

Powyższe zestawienie, nie do końca odpowiadające kolejności ustalonej w formularzu waloryzacyjnym ma pokazać, które z walorów, biorąc pod uwagę najwyższą możliwą do uzyskania liczbę punktów, w największym stopniu decydują o ocenie końcowej. I tak na przykład limit punktowy dla najważniejszej podkategorii „Zabytki” jest ponad dwukrotnie większy niż w przypadku podkategorii „Muzea i wystawy” oraz „Miejsca historyczne i znaczące”. Ponad czterokrotnie przekracza on limit dla podkategorii „Eventy kulturowe” a blisko trzydziestokrotnie dla podkategorii „Funkcjonujące zakłady przemysłowe”. Generalnie jednak formularz umożliwia wyszczególnienie walorów będących przedmiotem zainteresowania w przypadku większości podstawowych form turystyki kulturowej, a więc: turystyki dziedzictwa kulturowego, turystyki muzealnej, turystyki eventowej, turystyki religijnej i pielgrzymkowej, turystyki etnicznej, turystyki miejskiej, turystyki militarnej wraz z turystyką żywej historii, turystyki obiektów przemysłowych i technicznych, turystyki etnicznej czy turystyki kulturowo-przyrodniczej.

Przy konstruowaniu formularza przyjęto, że potencjał danego waloru jest uzależniony od jego rangi wynikającej z zasięgu oddziaływania. Przyjęto tu czterostopniowy układ hierarchiczny (międzynarodowe, krajowe, regionalne czy

lokalne znaczenie waloru), który w zasadniczy sposób wpływa na liczbę przydzielanych punktów. Przewidziano również możliwość uzyskania dodatkowych punktów w przypadku uwzględnienia obiektu znajdującego się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO i liście Pomników Historii a także poziom profesjonalizmu w jego prezentacji (przewodnicy obiektowi i ich kwalifikacje, stopień umiędzynarodowienia, nowoczesne techniki przekazu, własny materiał informacyjny itp.).

Wynik uzyskany poprzez sumowanie punktów przydzielonych poszczególnym walorom w kategorii I ma kluczowe znaczenie dla oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu. Wartości te mogą mieścić się w jednej z 4 przewidzianych klas: potencjał mały (suma < 100 punktów), potencjał średni (suma w przedziale 100-250 punktów), potencjał duży (suma w przedziale 250-450 punktów) i potencjał wielki (suma > 450 punktów). Przyjęto, że dla mikroregionów o niskim potencjale nie ma potrzeby przeprowadzania dalszej analizy, ponieważ nie posiadają one realnych możliwości rozwoju w tej dziedzinie. Powinny się one raczej skupić na innych rodzajach turystyki.

Pozostałe kategorie mają znaczenie pomocnicze, określając stopień rozwoju infrastruktury służącej turystyce (kategoria II), ogólną atrakcyjność regionu w aspekcie kulturowym i organizacji czasu wolnego, bezpośrednio związanymi z turystyką kulturową i turystyką w ogólności (kategoria III) oraz obecność dodatkowych czynników, wpływających pośrednio na rozwój turystyki kulturowej w regionie (kategoria IV) [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 419]. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że elementy przyrodnicze kwalifikowane mogą być do dwóch kategorii. Obiekty uznane za podstawę kulturowo znaczącej oferty przyrodniczej (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody poza obszarami chronionymi, ogrody zoologiczne, botaniczne, arboretum, urządzone tereny zieleni w obrębie miast i towarzyszące zabudowie rezydencjonalnej) uwzględniane są w kategorii I. Natomiast typowe atrakcje krajobrazowe, jak fakt występowania na terenie mikroregionu gór, jezior i wybrzeża morskiego, włączane są do kategorii III, jako część pozostałej oferty spędzania czasu wolnego.

Aktualny stan zaawansowania badań

Łącznie na łamach „Turystyki Kulturowej” opublikowano raporty dla 102 mikroregionów [www.tk.org.pl, 31.12.2020] (Tab.1). Z kolei Tabela 2 zawiera dane

pozwalające na określenie postępów prac w ujęciu chronologicznym, przy czym podane daty oznaczają rok przeprowadzenia badań, który nie zawsze jest tożsamy z datą publikacji raportu.

Tab.1. Wyniki analizy potencjału turystyczno-kulturowego w mikroregionach poddanych waloryzacji w latach 2007-2020 (stan na 31.12.2020)

Województwo	Mikroregion	Potencjał	Rok badania	Liczba punktów w kategorii:				
				I	II	III	IV	Suma
dolnośląskie	powiat bolesławiecki	średni	2013	132	48	17	18	215
	powiat dzierzoniowski	średni	2012	159	57	20	12	248
	powiat głogowski	średni	2013	173	55	15	19	262
	powiat jaworski	średni	2013	221	67	19	8	315
	Jelenia Góra i powiat jeleniogórski	średni	2012	192	69	19	17	297
	powiat kamiennogórski	średni	2014	175	45	17	4	241
	powiat kłodzki	duży	2008	388	79	17	31	515
	Legnica i powiat legnicki	duży	2014	283	71	19	21	394
	powiat lwówecki	średni	2015	135	43	9	4	191
	powiat milicki	średni	2012	102	56	12	9	179
	powiat oleśnicki	średni	2011	132	53	12	7	204
	powiat strzeliński	mały	2014	88	36	15	4	143
	powiat świdnicki	duży	2013	372	65	18	27	482
	powiat trzebnicki	średni	2015	164	52	16	8	240
	Wałbrzych i powiat wałbrzyski	duży	2017	275	71	32	27	405
	powiat wołowski	średni	2016	131	29	14	8	182
	Wrocław i powiat wrocławski	wielki	2012	678	110	37	40	865
	powiat ząbkowicki	duży	2014	331	65	18	8	422

	powiat zgorzelecki	średni	2018	190	68	23	15	296
	powiat złotoryjski	średni	2015	120	44	19	4	187
kujawsko-pomorskie	powiat brodnicki	średni	2020	192	54	21	20	287
	Bydgoszcz i powiat bydgoski	duży	2013	331	86	27	35	479
	powiat chełmiński	duży	2017	264	65	20	6	355
	Grudziądz i powiat grudziądzki	duży	2020	257	53	24	8	342
	powiat inowrocławski	średni	2012	196	67	20	23	306
	powiat mogileński	średni	2012	155	27	13	2	197
	powiat nakielski	średni	2017	212	56	20	6	294
	powiat radziejowski	mały	2012	90	20	15	4	129
	powiat świecki	średni	2018	249	69	22	14	354
	Toruń i powiat toruński	wielki	2017	667	104	32	37	840
	powiat tucholski	średni	2019	110	36	16	7	169
	powiat wąbrzeski	średni	2009	155	36	13	1	205
	Włocławek i powiat włocławski	średni	2012	244	66	27	34	371
	powiat żniński	duży	2009	256	72	17	10	355
lubuskie	powiat międzyrzecki	średni	2014	235	67	22	8	332
	powiat nowosolski	średni	2015	139	42	15	9	205
	powiat wschowski	średni	2013	190	46	16	8	260
	powiat żagański	średni	2015	231	55	13	13	312
	powiat żarski	średni	2014	169	51	17	13	250
łódzkie	powiat łęczycki	duży	2016	297	58	12	3	370
	powiat poddębicki	średni	2016	236	93	16	15	360
małopolskie	Kraków i powiat krakowski	wielki	2014	931	104	36	44	1115
	powiat myślenicki	średni	2014	187	78	19	9	293
	powiat nowotarski	duży	2014	309	78	22	27	436
	powiat suski	średni	2013	191	69	17	15	292

	Tarnów i powiat tarnowski	duży	2020	429	77	28	25	559
	powiat wadowicki	duży	2013	253	78	16	17	364
opolskie	Opole i powiat opolski	duży	2013	307	75	28	38	448
podkarpackie	powiat bieszczadzki	średni	2012	131	23	12	9	175
	powiat jasielski	średni	2015	192	42	18	16	268
	powiat leski	średni	2012	167	38	14	15	234
	Rzeszów i powiat rzeszowski	duży	2016	320	81	29	35	465
	powiat sanocki	średni	2012	198	44	15	13	270
pomorskie	powiat chojnicki	średni	2013	162	56	17	8	243
	powiat lęborski	średni	2016	231	60	27	11	329
	Słupsk i powiat słupski	duży	2015	348	79	34	38	499
śląskie	Gliwice i powiat gliwicki	duży	2010	390	85	25	31	531
	Katowice	duży	2012	445	108	27	40	620
	powiat tarnogórski	duży	2012	269	75	20	11	375
	Zabrze	średni	2013	204	69	24	23	320
	powiat żywiecki	średni	2015	201	84	25	22	332
świętokrzyskie	powiat starachowicki	średni	2015	146	40	19	15	220
wielkopolskie	powiat chodzieski	średni	2011	112	46	19	16	193
	powiat czarnkowsko-trzcianecki	średni	2011	105	42	19	7	173
	powiat gnieźnieński	duży	2007	350	71	21	10	452
	powiat gostyński	średni	2009	142	23	10	5	180
	powiat grodziski	średni	2010	163	35	12	9	219
	powiat jarociński	średni	2008	108	39	12	8	167
	powiat jarociński	średni	2015	165	48	17	10	240
	Kalisz i powiat kaliski	średni	2010	155	45	18	18	236
	powiat kępiński	średni	2011	165	40	12	15	232
	powiat kolski	średni	2008	151	41	15	8	215
	Konin i powiat koniński	średni	2009	246	71	22	17	356
	powiat kościański	średni	2011	131	34	17	9	191

	powiat krotoszyński	średni	2010	101	46	10	4	161
	Leszno i powiat leszczyński	średni	2009	151	77	19	13	260
	powiat międzychodzki	średni	2009	145	41	17	7	210
	powiat nowotomyski	średni	2009	125	43	17	15	200
	powiat obornicki	średni	2010	113	35	16	6	170
	powiat ostrowski	średni	2010	133	57	14	13	217
	powiat ostrzeszowski	średni	2011	142	68	19	12	241
	powiat pilski	średni	2010	161	55	19	31	266
	powiat pleszewski	średni	2011	135	35	12	5	187
	Poznań i powiat poznański	wielki	2010	590	101	29	31	751
	powiat rawicki	mały	2011	89	21	14	4	128
	powiat ślpecki	średni	2009	130	29	9	0	168
	powiat szamotulski	średni	2010	139	39	18	12	208
	powiat średzki	średni	2009	131	50	18	5	204
	powiat śremski	mały	2011	98	37	20	14	169
	powiat turecki	mały	2010	78	21	9	4	112
	powiat węgrowski	średni	2009	106	50	17	8	181
	powiat wolsztyński	średni	2009	149	51	13	6	219
	powiat wrzesiński	średni	2009	115	38	7	6	166
	powiat złotowski	średni	2010	125	32	17	10	184
zachodnio-pomorskie	powiat białogardzki	średni	2019	119	41	16	13	189
	powiat choszczeński	średni	2020	182	47	21	10	260
	powiat gryficki	średni	2019	226	68	24	10	328
	powiat gryfiński	duży	2019	299	79	26	6	410
	powiat kamieński	duży	2019	326	72	21	17	436
	powiat kołobrzeski	średni	2014	181	84	25	25	315
	Koszalin i powiat koszaliński	duży	2014	272	80	36	25	413
	powiat stargardzki	średni	2018	199	72	24	21	316
	Szczecin	duży	2018	404	103	34	33	574

Źródło: opracowanie własne

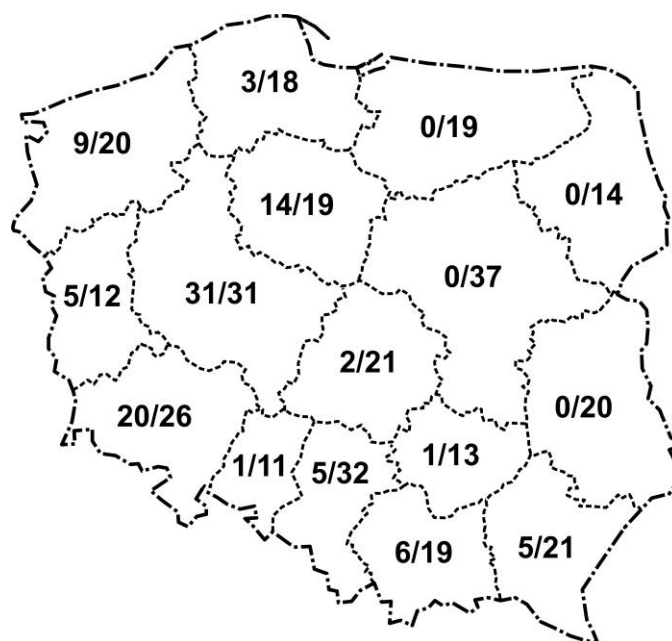
Jedynym województwem, które zostało objęte waloryzacją potencjału turystyczno-kulturowego w całości jest województwo wielkopolskie (Ryc.1). Realizacja programu nastąpiła tu również najwcześniej bo już w 2007 roku (powiat gnieźnieński), przy czym zasadnicza część prac została przeprowadzona w latach 2009-2011 (łącznie 28 raportów waloryzacyjnych). Na drugim miejscu pod względem stopnia rozpoznania potencjału turystyczno-kulturowego znajduje się województwo dolnośląskie. Łącznie objęto nim 19 mikroregionów, co stanowi ponad 70% ich liczby. Waloryzację na terenie województwa dolnośląskiego zainicjowano w roku 2008 (powiat kłodzki) a następnie prowadzono w latach 2011-2018, z największym nasileniem w okresie 2012-2015. Jak dotąd do programu badań nie zostały włączone powiaty górowski, lubański, lubiński, oławski, polkowicki i średzki. Województwo kujawsko-pomorskie jest jednostką administracyjną dla której wykonano 13 raportów (blisko 70% łącznej liczby mikroregionów). W 2009 roku przeprowadzono badania waloryzacyjne dla żnińskiego i powiatu wąbrzeskiego. Wzrost zainteresowania autorów tym województwem odnotowano w latach 2012-2013 a następnie w latach 2017-2020. Na opracowanie oczekują nadal powiaty we wschodniej części województwa, aleksandrowski, golubsko-dobrzyński, lipnowski, rypiński a oprócz nich także powiat sępoleński. W ostatnich latach wyraźnie wzrosła liczba raportów z województwa zachodniopomorskiego. Rozpoznaniem objęto 9 mikroregionów, głównie z północnej i zachodniej jego części. Z kolei dla województw lubuskiego, podkarpackiego, śląskiego i małopolskiego wykonano po 5 raportów. O ile w przypadku pierwszego z nich wynik ten można uznać za umiarkowanie satysfakcjonujący (zwaloryzowano tu ponad 40% mikroregionów), to dla trzech kolejnych jest on z pewnością bardzo odległy od potrzeb w tym zakresie. W szczególności dotyczy to województwa małopolskiego uznawanego za bardzo atrakcyjną destynację dla większości typów turystyki kulturowej [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.271-272]. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku województwa pomorskiego. Jedynie 3 spośród 19 występujących tu mikroregionów zostały poddane waloryzacji i to raczej o drugorzędnym znaczeniu, za wyjątkiem Słupska wraz z powiatem słupskim. O utworzeniu pewnego rodzaju strategicznych przyczółków możemy mówić w odniesieniu do województw łódzkiego (raporty dla powiatów łęczyckiego i poddębickiego z 2016 roku), opolskiego (opracowanie dla Opola i powiatu opolskiego z 2013 roku) oraz świętokrzyskiego (raport dla powiatu starachowickiego z roku 2015). Cztery pozostałe województwa, a więc warmińsko-mazurskie (19 mikroregionów), mazowieckie (37 mikroregionów), lubelskie

(20 mikroregionów) i podlaskie (14 mikroregionów), jak dotąd niestety nie zostały objęte waloryzacją turystyczno-kulturową. Nie jest to miejsce aby dociekać jakie przyczyny zdecydowały o takiej sytuacji, z pewnością jednak nie jest tak dlatego, że regiony te pozbawione są walorów kulturowych istotnych dla turystyki oraz merytorycznie przygotowanych kadr, z których mogliby wyłonić się autorzy tego typu opracowań.

Tab.2. Terminy przeprowadzenia badań waloryzacyjnych w poszczególnych województwach (stan na 31.12.2020)

województwo	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
dolnośląskie		1			1	4	4	4	3	1	1	1		
kujawsko-pomorskie			2			4	1				3	1	1	2
lubuskie							1	2	2					
łódzkie										2				
małopolskie							2	3						1
opolskie							1							
podkarpackie						3			1					
pomorskie							1		1	1				
śląskie				1		2	1		1					
świętokrzyskie									1					
wielkopolskie	1	2	10	10	8				1					
zachodniopomorskie								2				2	4	1

Źródło: opracowanie własne

Ryc.1. Liczba zwaloryzowanych mikroregionów w latach 2007-2020 do ich łącznej liczby w obrębie województw (stan na 31.12.2020)

Źródło: opracowanie własne

Przyjęto, że w każdym numerze opublikowana zostanie przynajmniej jedna analiza z zakresu potencjału turystyczno-kulturowego. Wraz z upływem lat zmieniała się częstość wykonywania raportów. Największą charakteryzował się okres 2009-2015, co ma bezpośredni związek z cyklem wydawniczym czasopisma „Turystyka Kulturowa”, które ukazywało wówczas co miesiąc.

Na chwilę obecną (grudzień 2020) w projekcie wzięło udział ponad 70 autorów. Warto podkreślić, że reprezentują oni różne dyscypliny naukowe (geografia, kulturoznawstwo, historia i inne), co dowodzi, że przyjęta formuła badań wzbudzać może zainteresowanie projektem i sprzyjać integracji środowiska akademickiego wokół zagadnień klasyfikacyjnych związanych z turystyką kulturową. Do najbardziej aktywnych należą: A. Mikos von Rohrscheidt (15 raportów), M. Gorączko (8 raportów), T. Duda, A. Ochmański i A. Lisowska (7 raportów), M. Szuszczyk (5 raportów), S. Czajkowski (4 raporty) i P. Franczak (4 raporty).

Uwagi praktyczne

Mimo iż raporty waloryzacyjne w strukturze czasopisma zajmują odrębne obok artykułów miejsce, traktowane są jako publikacje naukowe, podlegające również procedurze recenzowania. Oceniana jest ogólna zgodność opracowania z metodyką, następnie identyfikacja, kwalifikacja i bonitacja walorów turystyczno-kulturowych, poprawność zestawienia tabelarycznego i wreszcie część opisowa, jej struktura i trafność sformułowania zawartych w niej ocen, zaleceń i wniosków. Identyfikacja walorów turystyczno-kulturowych na ogół nie sprawia większych problemów. Materiałów źródłowych dobrej jakości jest obecnie sporo. Okres jaki dzieli nas od ostatniej reformy administracyjnej (1999) jest wystarczająco długi, aby odpowiedzialne za ewidencję atrakcji turystycznych na swoim terenie samorządy dysponowały aktualnym ich wykazem. Jest on zwykle dostępny w różnego rodzaju dokumentach strategicznych, ale często bywa również zamieszczany na oficjalnych stronach internetowych jednostek administracyjnych lub instytucji od nich zależnych. Oprócz informacji dotyczących występujących na danym terenie obiektów i miejsc, które uznano za turystycznie atrakcyjne, zwykle publikowany jest tu również kalendarz wydarzeń (w tym kulturowych), odbywających się na terenie mikroregionu. Ponadto przywrócenie trzystopniowego podziału administracyjnego zaowocowało pojawieniem się na rynku wydawniczym wielu oficjalnych informatorów, przewodników i map turystycznych uwzględniających przebieg granic nowo powstałych jednostek

przestrzennych. Obecnie prawie każdy powiat w Polsce dysponuje przynajmniej jednym takim opracowaniem.

Jest to jednak materiał, który zdecydowanie nie może być przyjmowany bezkrytycznie. Obowiązkiem autora raportu, który występuje w roli niezależnego i obiektywnego eksperta, jest weryfikacja wiarygodności pozyskanych informacji. Niestety bardzo często zdarza się, że przedstawiciele administracji samorządowej opatrzenie postrzegają swoją rolę w promowaniu zasobów turystycznych na zewnątrz. Arbitralnie, a nawet czysto mechanicznie, bez głębszej refleksji, nadają oni walorom zbyt dużą w stosunku do rzeczywistej rangę. Jest to strategia krótkowzroczna i na ogół nieskuteczna, szczególnie w dobie ogromnej popularności internetu jako opiniotwórczego źródła informacji.

Cechą, która w zasadniczy sposób decyduje o randze obiektu, jest dostępność dla turystów. Przyjmuje się, że obiekt dostępny to taki, w którym może odbyć się zwiedzanie w podanych godzinach bez specjalnego zapowiadania i rezerwacji dla turystów indywidualnych, natomiast dopuszcza się ewentualną konieczność rezerwacji dla grup turystycznych. Kryterium tego nie spełnia wiele obiektów zabytkowych, które co najwyżej moglibyśmy uznać za dostępne w ograniczonym stopniu. Bardzo często zakres tych ograniczeń jest tak duży, że walorów tych nie możemy w ogóle uwzględnić w formularzu. Taka sytuacja występuje w przypadku wielu obiektów sakralnych, zwłaszcza na obszarach wiejskich, do wnętrza których wstęp jest możliwy tylko w czasie nabożeństw, a więc w zasadzie nie ma on charakteru pobytu turystycznego. Kolejnym przykładem mogą być pałace, dwory i inne rezydencje ziemiańskie. Wiele z nich występuje w obrębie funkcjonujących gospodarstw rolnych, niedostępnych dla osób postronnych a więc także dla turystów. Numer kontaktowy do właściciela, pod którym można uzgodnić wejście na teren obiektu, na bliżej nieokreślonych (ustalanych indywidualnie) warunkach, to jednak zbyt mało, aby taką atrakcję uznać nawet za warunkowo dostępną. W szczególnych sytuacjach (np. wysoka wartość architektoniczna obiektu), można je za takie właśnie uznać jeśli są one dostępne przynajmniej od zewnątrz, ale bez żadnych ograniczeń. Znaczna część zabytków reprezentuje zabudowę mieszczańską o dużej wartości architektonicznej, a często i historycznej. Cóż z tego skoro nadal pełnią one funkcje mieszkalne. Jeśli istnieją podstawy ku temu możemy uwzględnić je w formularzu, ale tylko jako część zespołów architektonicznych. Podobnie jako atrakcje turystyczne nie mogą być uznane wszelkiego rodzaju pustostany, ruiny i inne tego typu obiekty, pozbawione opieki

i nadzoru. Należy wyraźnie podkreślić, że samowolny wstęp na taki teren stanowić może bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia eksploratorów, jak na przykład w przypadku spopularyzowanego w mediach „zamku” w Łapalicach w powiecie kartuskim.

Rangę obiektu można podwyższyć uwzględniając ważne wydarzenia z nim związane. Kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje jakie wydarzenie uznamy za ważne i na jaką skalę. Fakt wizytowania miasta, czy po prostu przejazdu przez nie monarchy, trudno uznać za wydarzenia o krajowym znaczeniu. Najczęściej jest to wydarzenie o randze lokalnej. Jeszcze lepszym przykładem będzie tu postać Jana Pawła II, papieża Polaka, a od 2014 roku świętego Kościoła rzymskokatolickiego. Bezdyskusyjnie mamy tu do czynienia z postacią o międzynarodowym znaczeniu. Co nie oznacza jednak, że wszystkim miejscom i obiektom terenie Polski związanym z jego bogatą biografią możemy nadać taką właśnie rangę. Wobec ich obfitości obowiązywać tu jednak powinna pewna hierarchia i zdrowy rozsądek. I tak dom rodzinny w Wadowicach, siedleckie Błonie (kilkugodzinna wizyta papieża w trakcie VII pielgrzymki do Polski) i przystań kajakowa w Bydgoszczy-Smukale (udział Karola Wojtyły w spływach w latach 1953 i 1966) to trzy miejsca o zupełnie różnym potencjale i sile oddziaływania pod kątem tworzenia produktu turystycznego. Na terenie kraju wzniesiono kilkaset pomników poświęconych Janowi Pawłowi II i chociażby z tego powodu trudno przyjąć, że wszystkie z nich to monumenty o znaczeniu międzynarodowym. Przy okazji należy zwrócić uwagę, że poza granicami Polski ten sposób upamiętniania Jana Pawła II jest zdecydowanie mniej rozpowszechniony. W tym przypadku chodzić powinno więc o międzynarodową rozpoznawalność monumentu jako dzieła sztuki lub związanych z nim wydarzeń historycznych. Takich obiektów w Polsce jest niewiele. Proponuje się aby ustalenie rzeczywistej rangi walorów związanymi z wydarzeniami historycznymi odbywało się na podstawie kryterium edukacji akademickiej (podręczniki akademickie) lub kryterium edukacji powszechnej (podręczniki szkolne).

Również w przypadku wydarzeń kulturowych zdarza się dość często, że nadawana jest im na wyrost ranga nie odzwierciedlająca ich faktycznego zasięgu oddziaływania. Impreza określana jako ogólnopolska a nawet międzynarodowa w rzeczywistości może być wydarzeniem, w którym uczestniczy głównie społeczność lokalna mikroregionu. Należy to mieć na uwadze.

Za obiektywne i wartościowe dla waloryzacji potencjału turystyczno-kulturowego źródło informacji należy uznać, sporządzane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa dla

powiatów i miast w ramach poszczególnych województw, rejestry zabytków nieruchomych [www.nid.pl, www.zabytek.pl, 20.09.2020]. Uwzględniają one w szczególności krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa w tym także budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formami zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Podobnie podstawowym źródłem informacji dla autora raportu powinny być prowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego [www.mkidn.gov.pl, 20.09.2020] wykazy muzeów, zarówno tych rejestrowanych (obecnie 135 instytucji) oraz pozostałych (łącznie 898 instytucji). Interesująca i rekomendowana do wykorzystania baza danych (ponad 11 tys. obiektów) jest dostępna na tematycznym portalu [www.polskiezabytki.pl, 20.09.2020] zawierającym katalog polskich zamków, pałaców i dworów. Jednocześnie należy pamiętać, że oficjalne uznanie obiektu za zabytek nie może oznaczać automatycznie, że stanowi on walor o znaczeniu turystycznym, skoro nie gwarantuje to skutecznej ochrony przed jego degradacją, przebudową czy likwidacją. Reasumując, obowiązkiem autora raportu jest dokonanie suwerennej i mającej odbicie w rzeczywistości oceny faktycznego znaczenia waloru, opartej na własnym rozeznaniu i wiedzy oraz wiarygodnych źródłach informacji, nie zaś powielanie subiektywnych, niemających merytorycznego uzasadnienia opinii.

Na przestrzeni lat ewolucji ulegała również struktura formalna samych raportów. Od 2012 roku integralną ich częścią jest tabelaryczne zestawienie uzyskanych w danym mikroregionie punktów, w odniesieniu do wartości maksymalnych w poszczególnych kategoriach. Jest to cenna informacja dla autorów, która wskazuje im granicę jakiej nie mogą przekroczyć w trakcie bonitacji walorów. Mniej więcej w tym samym czasie część opisowa została uzupełniona o postulaty dotyczące organizacji turystyki kulturowej i tworzenia jej nowych produktów, bardzo pożądaną przez zarządzających miejscową turystyką element oceny eksperckiej. Obecnie rekomendowana wersja raportu uwzględnia wszystkie przewidziane przez autora metody kategorie, nawet jeśli w analizowanym mikroregionie nie są lub nie mogą być one reprezentowane. W przypadku takiej pozycji proponuje się wprowadzenie uwagi „brak” lub „nie dotyczy”. Dzięki temu zabiegowi korzystający z formularza ma możliwość konfrontacji zidentyfikowanych dla danego mikroregionu walorów z ich pełnym zestawieniem ujętym w metodzie, co pozwala na uzmysłowienie sobie skali deficytu rzutującego

na ocenę końcową. Ułatwia to także zarówno dokonywanie korekt na etapie prac nad formularzem, jak również powtórne przeprowadzenie waloryzacji (aktualizacji) dla tej samej jednostki w przyszłości. W procesie oceny potencjału w przypadku niektórych miejsc i obiektów zastosowana została zasada punktowania tylko określonej liczby obiektów tego samego rodzaju [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.421]. Symbol „gwiazdka” oznacza, że obiekty danej kategorii należy punktować, jeśli nie było wystarczająco dużo obiektów poprzedniej (wyższej) kategorii, by wyczerpać limit, dwie gwiazdki oznaczają, że punktuje się obiekty danej kategorii, jeśli poprzednie dwie kategorie nie wyczerpały swojego punktowanego limitu, trzy i cztery gwiazdki odnoszą się odpowiednio do limitu trzech i czterech wyższych kategorii [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.423]. Zaleca się jednak aby nawet w przypadku wykorzystania limitu punktowego w danej kategorii w formularzu uwzględnić wszystkie istniejące z danej grupy walory (mimo braku punktów), prezentując tym samym ponadprzeciętne zasoby w tej dziedzinie i wskazując na możliwość wyboru jaką ma turysta planując swoją podróż.

Dobłą praktyką jest również korzystanie przez autorów z formularza zawierającego w tekście hiperłącza do komentarzy, dzięki czemu konkretne decyzje autora co do identyfikacji, kwalifikacji i bonitacji danego waloru stają się bardziej zrozumiałe dla czytelnika. Powyższe zabiegi spowodowały znaczące zwiększenie objętości samych tekstów. Te opracowane w ostatnich latach na ogół są zdecydowanie bardziej obszerne w porównaniu z raportami wykonanymi na początkowym etapie realizacji projektu. Wynika to jednak bardziej z przyczyn formalnych niż różnic w atrakcyjności turystycznej. Jest to zagadnienie, które należy mieć na uwadze przy okazji aktualizacji oceny dawniej zwaloryzowanych jednostek.

Równolegle z raportem waloryzacyjnym stanowiącym publikację naukową, na portalu popularyzacyjnym czasopisma [www.turystykakulturowa.eu] ukazują się opracowane przez autora raportu według przyjętych przez redakcję zasad materiały takie jak: zarys dziejów analizowanego obszaru, zestawienie obiektów noclegowych i gastronomicznych, zestawienie danych adresowych instytucji związanych z turystyką kulturową, autorskie propozycje pobytu weekendowego w regionie, wywiad z wybraną osobą/osobami poświęcony turystyce kulturowej w regionie, zestawienie literatury i innych materiałów źródłowych oraz dokumentacja fotograficzna. W efekcie czytelnik ma możliwość zapoznania się nie tylko z wynikami analizy potencjału danej jednostki administracyjnej, ale również z warsztatem badawczym autora obejmującym prace

kameralne i terenowe. Jednocześnie informacje te stanowią przydatne wskazówki dla organizatorów turystyki lub osób planujących odwiedzić oceniany region we własnym zakresie. Należy wyraźnie podkreślić, że do publikacji w czasopiśmie kierowane mogą być wyłącznie raporty waloryzacyjne dla których opracowano w sposób kompletny i zgodny z przyjętym standardem materiały popularnonaukowe i dokumentacyjne.

Perspektywy i oczekiwania dotyczące kontynuacji badań

- uwagi do dyskusji

Wydaje się, że największym problemem w zastosowaniu metody, mimo uzyskania przez nią znacznej popularności jest to, że badaniami objęto jak dotąd jedynie nieco ponad 30% z ogólnej liczby mikroregionów w Polsce. Niemniej niepokojące jest niskie tempo postępu prac, które mogłyby ten stan zmienić. Przyjmując, że na ujęcie badaniami waloryzacyjnymi 100 mikroregionów potrzeba było 13 lat, z prostego wyliczenia wynika, że projekt zostanie ukończony po roku 2050. Biorąc pod uwagę, że w międzyczasie częstość publikowania raportów zmniejszyła się o połowę wraz przekształceniem czasopisma w dwumiesięcznik, prognoza ta zapewne jest i tak zbyt optymistyczna.

Pod względem technicznym oraz organizacyjnym ze strony redakcji nie ma żadnych przeciwwskazań aby w każdym numerze ukazywał się nie jeden jak dotąd, ale dwa lub trzy raporty waloryzacyjne jednocześnie. Przede wszystkim z tego względu iż mamy do czynienia z wydawnictwem, które występuje wyłącznie w formie elektronicznej, a więc każda kolejna publikacja nie generuje takich kosztów jak w przypadku wydawnictw tradycyjnych (papierowych). Wyodrębnienie w 2017 roku z redakcji osoby odpowiedzialnej wyłącznie za publikacje tego typu daje szansę na usprawnienie i przyspieszenie procedur wydawniczych, obejmujących recenzowanie, korektę edytorską ale również w przypadku zgłoszenia takiej potrzeby konsultacje zarówno na etapie planowania i przebiegu badań, jak i przygotowania manuskryptu. Jednak te sprzyjające okoliczności pozostaną niemal bez znaczenia jeśli nie uda się pozyskać nowych autorów do projektu. Dotyczy to zwłaszcza „białych plam” na mapie Polski (Ryc.1). Konieczne jest więc podjęcie działań mających na celu rozpowszechnianie wiedzy o istnieniu projektu, jego celach i dotychczasowych osiągnięciach.

Zarejestrowany w raporcie waloryzacyjnym stan posiadania nie jest niezmienny. Dotyczy przede wszystkim walorów kategorii II odnoszących się do elementów obsługi

turystycznej takich jak informacja turystyczna, infrastruktura turystyczna, infrastruktura komunikacyjna i promocja turystyczna. Zmiany w obrębie najważniejszej dla oceny mikroregionów kategorii I zachodzą co prawda rzadziej, ale tu również wraz z upływem czasu konieczne może się okazać skorygowanie liczby punktów, w górę ale również w dół, czasem nawet w znacznym zakresie. I tak na przykład doprowadzenie do stanu ruiny dworku, który był uwzględniony wcześniej jako zabytek niedostępny nie przyniesie istotnych zmian w ocenie końcowej. Inaczej będzie jest jednak w przypadku wysoko punktowanych walorów, jak na przykład Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Camerimage (event kultury masowej o randze międzynarodowej), który w 2019 roku został przeniesiony z Bydgoszczy (waloryzację przeprowadzono w 2012 roku) do Torunia (waloryzacja z 2017 roku). Jeszcze większe znaczenie może mieć zmiana rangi obiektu poprzez nadanie mu statusu Pomnika Historii. W województwie wielkopolskim, dla którego waloryzację prowadzono w latach 2007-2011, po tym czasie w przypadku czterech powiatów (leszczyńskiego, pleszewskiego, poznańskiego i średzkiego) doszło właśnie do takiej sytuacji. Wraz z poszerzaniem wykazu Pomników Historii (aktualnie znajduje się tu 109 obiektów, stan na 25.09.2020) ten problem dotyczyć może coraz większej liczby ocenionych już mikroregionów. Z oczywistych względów z mniejszą częstością zachodzi korekta Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, chociaż także tutaj konieczna była by korekta dla powiatu tarnogórskiego (waloryzacja z 2012 roku), po wpisaniu w 2017 roku na listę kopalni rud ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach. Otwarcie nowego muzeum czy galerii, znacząca modernizacja istniejących albo wręcz przeciwnie, ich likwidacja, udostępnienie rewaloryzowanego zabytku, otwarcie szlaku turystycznego, pojawienie się nowego eventu kulturalnego, to przykładowe okoliczności które mogą skłaniać do aktualizacji oceny potencjału mikroregionu.

Osobnym zagadnieniem jest prawdziwe spustoszenie jakie dokonuje się za sprawą trwającej nadal pandemii COVID-19, nie tylko w turystyce kulturowej, ale ogólnie w turystyce [Mikos von Rohrscheidt, Paweł Plichta 2020, s. s. 169-184]. Mam tu na przykład na myśli budżety samorządów, które często pełniły rolę swoistej „kroplówki” podtrzymującej istnienie wielu przedsięwzięć, na czele z wydarzeniami kulturalnymi. Jest oczywiste, że wśród zadań własnych realizowanych cięcia dotkną przede wszystkim działania związane z kulturą, promocją, renowacją zabytków itp. Coraz bardziej poszkodowani w wyniku pandemii są właściciele obiektów gastronomicznych i noclegowych, a więc infrastruktury niezbędnej dla funkcjonowania

turystyki na szerszą skalę. Nadzwyczajne rygory sanitarne skutecznie odbiły się na kondycji finansowej wielu organizatorów turystyki. Trudno powiedzieć ile czasu zajmie odtworzenie warunków sprzed pandemii i czy w ogóle będzie to możliwe. Pojawia się więc problem porównywalności aktualnie opracowywanych i przyszłych raportów z wynikami badań prowadzonymi wcześniej.

Wstępnie przyjęto [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.420], że dla zachowania względnej aktualności, należałoby powtarzać analizę przynajmniej w odstępie 3-5 lat, uzupełniając poszczególne jej punkty o zyski, zmiany i straty. Praktyka zweryfikowała te poniekąd słuszne założenia. Z przyczyn, o których była mowa wcześniej, priorytetem stało się wspieranie badań mających na celu waloryzację nowych jednostek. Jak dotąd jedynym mikroregionem dla którego przeprowadzono aktualizację jest powiat jarociński, waloryzowany po raz pierwszy w 2008 roku [Janas 2009, s.30-38], a następnie po upływie 7 lat [Antoniewicz, Mikos von Rohrscheidt 2015, s. 80-107]. Odnotowano tu znaczny wzrost liczby punktów w kategorii I, bo ze 108 (blisko dolnej granicy przedziału dla jednostek o potencjale średnim) do 165. Mimo, iż nie mógł być on podstawą do skorygowania klasy, to jednak daje pogląd na temat skali zmian w zasobach własnych mikroregionu, do których może dojść na przestrzeni dość krótkiego czasu.

Uzyskane dotychczas wyniki badań dają się już ująć statystycznie, co daje pewne podstawy do oceny trafności przyjęcia progów klasyfikacyjnych i adekwatności samej klasyfikacji do warunków polskich. Spośród 102 zwaloryzowanych mikroregionów, 69 zaliczono do jednostek o średnim potencjale turystyczno-kulturowym, 24 o potencjale dużym, 5 o małym (powiaty: radziejowski, rawicki, strzeliński, śremski i turecki) i 4 o potencjale wielkim (Kraków, Wrocław, Poznań i Toruń wraz z otaczającymi je powiatami). Poprawność metody w identyfikacji jednostek o największym potencjale nie wzbudza zastrzeżeń. Pewna nadreprezentacja w udziale mikroregionów o potencjale dużym może wynikać z faktu, iż autorzy, mając pewien wybór w obrębie regionu (województwa) intuicyjnie, swoją uwagę w pierwszym rzędzie koncentrują na jednostkach bardziej atrakcyjnych pod względem walorów kulturowo-turystycznych, badania tych mniej ciekawych i rozpoznawalnych odkładając na później. Może mieć to również wpływ na bardzo niewielką w zestawieniu liczbę mikroregionów o małym potencjale turystyczno-kulturowym. Może, choć nie musi. Na terenie województwa wielkopolskiego, które jak wcześniej wspomniano, jako jedyne zostało w całości zostało poddane waloryzacji, sytuacja przedstawia się

następująco: 3 mikroregiony o potencjale małym, 27 o potencjale średnim, 1 (powiat gnieźnieński) o potencjale dużym i również 1 o potencjale wielkim. Myślę, że warto w przyszłości dokładniej przyjrzeć się pod kątem ewentualnego skorygowania granicy postawionej pomiędzy mikroregionami, które uznaliśmy za obszary o małym i średnim potencjale. Przy okazji wydaje się, że bardziej adekwatnym określeniem dla potencjału jednostek w tej klasie było by nie „średni” a „przeciętny”, jako że zajmuje ona miejsce pomiędzy jedną niższą i dwiema wyższymi klasami.

Z punktu widzenia funkcjonowania czasopisma „Turystyka Kulturowa” tzw. Ustawa 2.0 [Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce 2018] wprowadziła spory zamęt. W szczególności dotyczy to warunków dotychczas sprzyjających stałemu dopływowi nowych publikacji do działu „Analiza potencjału turystyczno-kulturowego”, który ze względu na aspekt przestrzenny realizowanych badań cieszył się szczególną popularnością wśród geografów. O ile do niedawna geografia jako całość stanowiła dyscyplinę w dziedzinie nauk o Ziemi, to w nowym wykazie dziedzin i dyscyplin naukowych [Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2018] wydzielono geografę społeczno-ekonomiczną (wraz gospodarką przestrzenną) i umieszczono ją w dziedzinie nauk społecznych. Dopelnieniem rozdźwięku jaki ma obecnie miejsce pomiędzy naukowymi zainteresowaniami potencjalnych autorów raportów (kulturoznawców, historyków, specjalistów od zarządzania w turystyce i geografów właśnie), profilem czasopisma oraz strategią rozwijania dorobku naukowego jednostek i zatrudnionych w nich osób, stało się przyporządkowanie „Turystyki Kulturowej” wyłącznie do nauki o kulturze i religii oraz nauki o sztuce [Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2019], a więc dwóch dyscyplin z dziedziny nauk humanistycznych (pozycja 28552 wg Załącznika do komunikatu). Jest to sprawa wymagająca uregulowania przy najbliższej nadarzającej się okazji.

Nie ulega wątpliwości, że konieczne jest dołożenie wszelkich starań, żeby przyspieszyć prace nad waloryzacją turystyczno-kulturową mikroregionów w Polsce. Kwestią otwartą pozostaje w jaki sposób progres ten osiągnąć, zwłaszcza w tak niesprzyjających warunkach?

Podsumowanie

Mimo, iż metody waloryzacji potencjału turystycznego nacechowane są subiektywną percepcją osoby badacza i jego punktem widzenia [Kruczek 2011, s.128] to zasadność tego typu badań nie jest w zasadzie kwestionowana [Kowalczyk

2000; Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2002]. Jest to bardzo użyteczne dla zarządzających turystyką narzędzie diagnostyczne, które może być wykorzystane na poziomie lokalnym, przy planowaniu krótko - i długoterminowych strategii rozwoju turystycznego miast, powiatów i gmin. Pozwala również na ustalenie funkcji turystycznej regionów oraz na analizę porównawczą potencjału turystycznego dla różnych obszarów Polski. Przybliżona w artykule metoda waloryzacji, zaproponowana przez A. Mikosa von Rohrscheidta, ma w porównaniu innymi tego typu opracowaniami kilka podstawowych zalet. Po pierwsze jest ona dedykowana *stricte* turystyce kulturowej, co wcale nie jest częstym przypadkiem w Polsce. Po drugie polega ona na bardzo szczegółowej i jednocześnie kompleksowej analizie walorów kulturowych, uwzględniającej również ich aktualne zagospodarowanie, elementy obsługi turystycznej oraz szereg czynników wspierających turystykę kulturową. Sama procedura waloryzacyjna, oparta na prostej bonitacji punktowej, jest przejrzysta dla odbiorcy. Dzięki temu wyniki badań łatwo zastosować bezpośrednio w praktyce, przy podejmowaniu decyzji dotyczących zasobów kulturowych i ich turystycznego zagospodarowania. Wyszczególnione i ocenione w formularzu walory to konkretne i wymienione z nazwy obiekty, miejsca, wydarzenia itp., nie ukrywające się pod postacią parametrów, wskaźników itd., które siłą rzeczy powodują trudności interpretacyjne, biorąc pod uwagę zwłaszcza aspekt praktyczny i aplikacyjny przeprowadzonych badań. Po trzecie opisywana metoda zdecydowanie wyszła daleko poza fazę projektu pilotażowego, który zwykle przyjmuje formę studium przypadku. Została ona z powodzeniem zastosowana dla znacznego obszaru Polski, a jej popularność, która jest oczywiście stymulowana poprzez wsparcie ze strony czasopisma „Turystyka Kulturowa”, nie ustaje. I nawet jeśli upływ czas i praktyka częściowo zweryfikowały pierwotne założenia organizacyjne i metodyczne, to przecież kwestie zasadnicze pozostały bez zmian. Uważam więc, że metoda ta z powodzeniem może (i powinna), być stosowana przy ocenie kolejnych mikroregionów w kraju. Jednocześnie sędzę, iż warto było by podjąć szerszą dyskusję dotyczącą perspektyw ogólnopolskiego projektu waloryzacji turystyczno-kulturowej metodą A. Mikosa von Rohrscheidta, na przykład w ramach Gnieźnieńskiego Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej.

Bibliografia

- Antoniewicz B., Mikos von Rohrscheidt A., 2015, *Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego miasta Jarocin i powiatu jarocińskiego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 5, s. 80-107
- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa*, Wyd. AWF, Poznań
- Duda-Seifert M., 2015, *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*, „Turystyka Kulturowa”, nr 4, s. 74-87
- Janas M., 2009, *Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego miasta Jarocina i powiatu jarocińskiego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 3, s. 30-38
- Jędrusiak T., 2008, *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa
- Kowalczyk A. (red.), 2008, *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, WGiSR UW, Warszawa
- Kowalik A., 2020, *Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Tarnowa i powiatu tarnowskiego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 3, s. 239-293
- Kruczek Z., 2011, *Atrakeje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Proksenia, Kraków
- Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M., 2006, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Proksenia, Kraków
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. 2002, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa
- Łyson P. (red.), 2015, *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych. Raport badawczy przygotowany w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa
- Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 lipca 2019 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno
- Mikos von Rohrscheidt A., Plichta P., 2020, *Turystyka w czasach zarazy. Jak współczesne epidemie zmieniają turystykę kulturową?*, Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej, 89, „Turystyka Kulturowa”, nr 2, s. 169-184
- Mikułowski B., 1976, *Wstępna ocena walorów krajoznawczych*, „Czasopismo Geograficzne”, nr 47, 3, s. 237-253
- Mileska M.I., 1963: *Regiony turystyczne Polski. Stan obecny i potencjalne warunki rozwoju*, „Prace Geograficzne PAN”, nr 43, PWN, Warszawa
- Myga-Piątek U., 2007, *Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych*, M. Kistowski, B. Korwel-Lejkowska (red.), *Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, Gdańsk-Warszawa, s. 101-110
- Naumowicz K., 1993, *Potencjał turystyczny i regionalizacja turystyczna Polski*, „Rozprawy i Studia”, (CCX) 136, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin
- Nowacki M., 2000, *Atrakeje turystyczne, dziedzictwo i jego interpretacja – jako produkt turystyczny*, „Turyzm”, nr 10, 1, s. 112-120
- Nowacki M., 2007, *Metody i kierunki badań atrakcji turystycznych*, „Problemy Turystyki” nr 1-4, s. 59-72
- Medlik S., 1995, *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*, PWN, Warszawa

- Przybyszewska-Gudelis R., Grabiszewski M., Iwicki S., 1979: *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. z 2018 r., poz. 1818)
- Seweryn R., 2003, *Walory turystyczne - istota i funkcje. Próba klasyfikacji*, „Zeszyty Naukowe AE w Krakowie”, 621, Kraków, s. 73-87
- Sołowiej D., 1992, *Podstawy metodyki oceny środowiska przyrodniczego człowieka*, Wyd. Nauk. UAM, Poznań
- Ślusarz G., Cierpień-Wolan M., Gierczak-Korzeniowska B., Uchman J., Żegleń P., 2019, *Potencjał turystyczny i jego wykorzystanie w latach 2014–2018 – ujęcie regionalne*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów
- Tomczyk A., 2005, *Atrakcyjność turystyczna regionu – aspekt teoretyczny oraz praktyczne zastosowanie jednej z metod jej oceny*, „Problemy Turystyki”, 3-4, s. 19-35
- Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668)
- Warszyńska J., 1970, *Waloryzacja miejscowości z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej* (Zarys metody), „Zeszyty Naukowe UJ”, nr 249, „Prace Geograficzne”, nr 27, Kraków, s. 103-114
- Wyrzykowski J., 1975, *Walory wypoczynkowe środowiska przyrodniczego Polski w świetle aktualnego stanu badań*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki”, nr 2/3, Warszawa
- Wyrzykowski J., 2002, *Zasady oceny potencjału turystycznego obszarów, miejscowości i obiektów*, „Roczniki Naukowe PWSZ w Wałbrzychu”, Języki obce i turystyka, nr 1, Wałbrzych
- Zajadacz A., 2004, *Potencjał turystyczny miast (na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich)*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań
- Zajadacz A., Śniadek J., 2009, *Ocena potencjału turystycznego, Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, [w:]. *Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*, (red.) Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, Tom III, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace Nr 3, UAM, Poznań, s. 35-60
- Ziarkowski D., 2007, *Problemy oceny wartości i atrakcji kulturowych z punktu widzenia turystyki*, „Folia Turistica”, nr 18, s.175-183
- www.mkidn.gov.pl, 20.09.2020
- www.nid.pl, 20.09.2020
- www.polskiezabytki.pl, 20.09.2020
- www.zabytek.pl, 20.09.2020

Assessment of the cultural tourism potential in Poland - progress of research and prospects for its continuation

Abstract

The article summarizes the research on cultural tourism potential of Poland by the method of Armin Mikos v. Rohrscheidt. During the years 2007-2020, over 100 Polish counties and cities were covered. Prepared and published in the journal "Turystyka Kulturowa" research reports valorization allow the assessment of progress, both in terms of quantity and spatial formulate their observations on the methodological aspects and reflect on the prospects for their continuation.

Keywords: cultural tourism potential, tourism valorization, tourist attractions in Poland